

Har vi råd — med frivilliga?

Fackligt och o-fackligt om frivilligt arbete inom vård och omsorg.

Hilding Tillberg

Från fackligt håll har man inget emot frivilliga insatser på vårdområdet. Men de ska då komplettera, inte ersätta, den ordinarie verksamheten. Det frivilliga arbetet ska också ske på i princip samma villkor som det ordinarie och vara väl planerat och pågå kontinuerligt.

Hilding Tillberg är journalist på tidningen Kommunalarbetaren, fackligt organ för 530 000 kommunalt anställda. Tillberg har arbetat med utvecklingsstörda i 12 år och varit facklig ombudsman på Svenska kommunalarbetsreforbundet i 15 år.

Det är möjligt att det finns alldeles speciella "fackliga" synpunkter på det mesta här i världen. Och det må vara hänt. Men då bör det i konsekvensens namn också finnas o-fackliga synpunkter på en del företeelser, inte sant? Självt får jag det svårt när jag försöker dra gränser mellan dessa svårtydbara storheter.

Fackligt — o-fackligt? Mänskligt — omänskligt! Tjaa...

Är det här o-fackligt?

I början av nästa sekel infaller den tidpunkt då jag personligen, normalt sett, nödgas ta den svenska vård- och/eller omsorgsapparaten i anspråk (jag är 51 år nu). Om det blir långvården, ålderdomshemmet, hemsamariten eller annat avgörs av mitt hälso-tillstånd då.

Ärligt talat har jag inte hittills haft anledning att vändas särskilt inför den obönhörliga naturlag som bestämt att jag ska bli gammal, senil, orkeslös etc. Det vore ändock oärligt att förneka att tankarna då

och då — och faktiskt oftare och oftare — förrirrar sig mot detta obevekliga och oundvikliga: en dag är jag tvungen att inse att jag inte klarar mig själv; jag måste ha hjälp i olika former.

Men samtidigt har jag hittills känt mig väldigt trygg. Vår välplanerade sociala omvårdnad kommer säkert att räcka till också för mig, har jag resonerat. Och ingenting har tytt på annat än att jag haft rätt att sätta min tillit till folkhemmets solidariska omtanke och omsorg om alla, barn, gamla, sjuka, handikappade osv.

Nu plötsligt har jag gripits av ett visst tvivel. Plötsligt är jag inte alls säker på att jag har anledning att känna mig trygg.

Varför?

Jo, jag råkade ut för det fatala misstaget(?) att läsa en del skrifter från Sekretariatet för framtidsstudier. I en av dem — Tankar om den framtida vården, del 3, Mårten Lagergren och Lena Lundh — skisseras ett framtida vårdssamhälle som ger mig skrämselflicka.

Stackars uslingar!

Enligt forskarna kommer människor i min ålder i stor utsträckning att skötas av icke-professionella vårdare som fullgör sk samhällstjänst. Det är alltså vårdare som utkommenderas till ett oavlönat vård- och/eller omsorgsarbete.

Ni läser inte fel! Det är sant — — !

Varje svensk medborgare ska, enligt forskarna, under en viss period av sitt liv, inkallas till samhällstjänst och därunder ägna sig åt att bli sköta sjuka, barn, gamla och andra vårdbehövande. Mycket riktigt jämförs också samhällstjänsten med den allmänna värnplikt vi har i det här landet (för män)

.....
*Gud bevara oss för gamla, lytta och andra
uslingar när samhällstjänst är verklighet!*
.....

under vilken vi lär oss helt annat än att hjälpa och lindra.

Det här innebär att jag och mina jämnåriga kommer att vårdas av människor som inte vill vårda. Av människor som inte ens får betalt. Av människor som – ofta – inte är intresserade av vårdarbete.

Och om jag nu inte vill bli vårdad av just den människa som fått mig tilldelad – vad händer då? Till vem ska jag klaga? Och över vad? Hjälper det att klaga över folk som inte får betalt och som kanske ingenting hellre önskar än att få slippa vårda mig?

Gud bevara oss gamla, lytta och andra uslingar när det vårdssamhället är verklighet!

Bättre med frivilliga?

Den bild av vårdssamhället som forskarna på Sekretariatet för framtidsstudier frammanat står i bjärt kontrast till det som den här artikeln egentligen ska handla om, nämligen vård baserad på frivilliga insatser från enskilda och organisationer.

Det kanske allra svåraste i sammanhanget är, tycker jag, att hantera begreppet frivillighet. Och lättare blir det inte när de forskare som talar om obligatorisk samhällstjänst menar att den ska skötas av "fria" organisationer. Frågan är väl ändå befogad: vad menas med "fria"?

För närvarande torde de bästa frivilliga insatserna på vårdområdet göras av Länkarna, de sk R-förbunden, vissa handikapporganisationer och kanske vissa religiösa organisationer. Men också en del patient/klient-föreningar har hygglig verksamhet framför allt på det sociala området.

Det vore definitivt fel att underskatta alla dessa frivilliga insatser på vårdområdet, som dessutom i allmänhet sker i det tysta, utan publicitet, utan personfixering eller personkult. Av allt att döma har många av de här nämnda organisationerna ett djupt och äkta engagemang i sin verksamhet. Ett gott tecken på detta är just att de tycks anse verksamheten viktigare än att få PR i massmedia. Här har

många andra organisationer mycket att lära.

På arbetsplatserna har under senare tid sk kamratstödande verksamhet börjat komma igång. Många missbrukare får på det viset ett gott stöd av sina närmaste arbetskamrater. Ofta är det de lokala fackliga organisationerna som tar initiativ till sådan verksamhet.

Men med all respekt för de goda insatser som görs av nämnda organisationer måste det samtidigt påpekas: knappast någon av organisationerna gör fn någon insats inom det vardagliga vårdarbetet.

Istället sysslar man med andra, i och för sig viktiga, uppgifter på det social-terapeutiska området. Frågan är emellertid om det inte snart är dags för insatser av en helt annan karaktär i fall organisationerna verkligen vill verka som komplement till den professionella vården. Jag förutsätter nämligen att deras ambitioner är just att komplettera, inte ersätta, den traditionella vårdverksamheten.

En något annan inriktning på sin verksamhet på det här området har organisationer av typen Röda Korset, Lion, Rotary, Frimurarna etc. Tyvärr tycks ofta dessa organisationer hellre vilja synas än verka. Valet av verksamhet, uppgifter och metoder styrs alltför ofta av viljan att få god publicitet hellre än av att vilja göra en god insats för den vårdbehövande. Från denna generella regel finns givetvis undantag.

Har vi råd? Jamenvisst!

Ekonomer, forskare och företrädesvis borgerliga politiker ställer just i dessa tider allt oftare frågan: har vi råd med all den sjukvård, barnomsorg, åldersvård mm som vi har idag? Och framför allt – har vi råd att bygga ut och utveckla exempelvis barntillsynen så att den täcker behovet?

Eller är det så att vi nu nått den punkt då vi nödgas lita på frivillighet (läs gärna: välgörenhet) från organisationer och enskilda för att klara dessa viktiga uppgifter?

.....
*Det kanske allra svåraste i sammanhanget är
att hantera begreppet frivillighet.*
.....

Har vi nått den punkt då vi nödgas lita på frivillighet – välgörenhet för att klara dessa viktiga uppgifter?

För alla oss som i stort sett är obehövade i ekonomiska sammanhang kan svaret bli rakt och enkelt: visst har vi råd. Och faktiskt – även vi fåkunniga kan peka på vissa elementära fakta som torde vara obestridliga i sig. En annan sak är kanske att sakkunskapen kan tycka att våra slutsatser är något lättfärdiga. I brist på kunskaper får vi emellertid ta en sådan risk.

Alltså. Vi röker tobak i det här landet för 5 miljarder kronor per år. Vi super för cirka 10 miljarder, äter godis för 5 miljarder, köper nya bilar för 6 miljarder och – det värsta av allt – vi håller oss med ett meningslöst försvar för cirka 20 miljarder per år!

Listan på alla onyttigheter vi kostar på oss skulle kunna bli oändligt lång.

Skulle nu detta tyda på att vi inte har råd? Skulle inte vi ha råd med till och med en bättre vård än idag?

Låt vara att forskare och ekonomer tycker att vi är lättsinniga. Svaret måste ändå bli: vi har råd.

Det här är ingenting annat än en prioriteringsfråga. Vill vi satsa på solidaritet och samverkan människor emellan så är det inte pengar utan möjligen vilja och ambition som saknas. Och tyvärr har egoismen och "bra-karl-reder-sig-själv"-attityden börjat fira stora triumfer i det samhälle som vi länge trodde höll på att utvecklas till det verkliga folkhemmet. Det är ytterst beklagligt.

Men också rättvisa

Enligt min mening har vi alltså råd med den vård och omsorg vi nu bedriver. Frågan är i stort sett bara vad vi vill.

Skulle inte vi kunna ha råd med to m en bättre vård än idag?

Men det har sedan också med rättvisa att göra. Min övertygelse är att svenska folket alltså är berett till to m ökade uppoffringar för vård- och omsorgssektorn. Men detta under en given förutsättning: bördorna måste fördelas rättvist. Det duger inte att smarta noll-taxerare och andra gangsters inom bank- och finansvärlden gör "klipp", gömmer pengarna utomlands och sedan har fräckheten att kräva samma rätt till sjukvård m m som de som lever hederligt och uppträder solidariskt.

Svenskar beskylls ibland för att vara snälla ända till gränsen av dumhet. I TV kunde vi häromdan bevitna hur utlandssvenskar – alltså skatteschweizare eller finans-gangsters – helt öppet berättade hur de smitit från detta förskräckliga land med sina förskräckliga skatter och lyckats placera sina pengar i utländska banker. Dessa människor har vi nyligen försett med rösträtt till svenska riksdagen! Gösta Bohman, fd moderatledaren, påpekade i programmet att just dessa utlandssvenskar hade avgjort valet i Sverige 1979! Snällhet, dumhet... tjaa – välj själv.

Inför sådana "rättvisor" tröttnar den allra mest hängivne folkhemsidealisten. För även om folk i allmänhet är solidariska med exempelvis vårt vårdsamhälle så finns det i alla fall gränser...

Vem älskar de frivilliga?

Ganska ofta möter vi påståendet att de fackliga organisationerna, exempelvis Svenska kommunalarbetsförbundet (SKAF), motsätter sig all frivillig-verksamhet inom vårdområdet. Påståendet är delvis riktigt. Bland förbundets medlemmar finns en hel del negativa attityder till vissa former av frivillig-arbete. Och det kanske inte är så märkligt när det kommer till kritan.

Att människor i allmänhet slår vakt om sina jobb är väl knappast något att ondgöra sig över. Alla vill överleva, och på så hyggliga villkor som möjligt.

Om då välbeställda människor som ren hobby-

Min övertygelse är att svenska folket är berett till to m ökade uppoffringar för vårdsektorn!

.....
Frivillig-medverkan kan bli ett värdefullt komplement till det professionella arbetet.
.....

verksamhet berövar dem jobben, ja då kan man inte vänta sig annat än harm och bitterhet. Och motsättningar.

Det vore också meningslöst att förneka att SKAF:s medlemmar, precis som andra arbetstagare, har ett revirtänkande, på gott och ont. Parar man sedan detta med en viss yrkesstolthet, som i och för sig är helt nödvändig för snart sagt alla människor, då blir resultatet att man inte gärna släpper "en djäväl över bron" – och framför allt inte någon som kan tänkas komma i icke-goda avsikter. Människor som kommer "direkt från gatan" och gör anspråk på att kunna jobbet lika bra, eller rent av bättre än den professionella personalen, måste räkna med att inte bli väl mottagna. Och i den situationen reagerar vi nog ganska lika vare sig vi är städare, journalister eller forskare.

Däremot är det fel att påstå att SKAF:s medlemmar generellt har något emot frivillig-arbete. Tvärtom. Under vissa alldeles bestämda förutsättningar tas sådan "hjälp" emot med stor tacksamhet och entusiasm. Frivillig-medverkan kan, som redan sagts, bli ett värdefullt komplement till det professionella arbetet.

Under vissa förutsättningar...

För det fortsatta resonemanget vill jag grovt dela upp vårdarbetet i två beståndsdelar. Dels det praktiska vardagsarbetet som städning, skötsel av hygien, på- och avklädning, matning och liknande. Dels det pedagogiskt-terapeutiska arbetet med förströelse och andra fritidsaktiviteter, inklusive kulturell verksamhet (litteratur, teater, bio, musik osv).

På vilket av dessa områden sker de frivilliga insatserna idag? Ja, generellt kan nog utan vidare påstås att alla, både organisationer och enskilda, är inriktade på att syssla just med pedagogisk-terapeutisk verksamhet. Och det är just här som det ofta "skär sig" mellan tex SKAF-medlemmar och frivilliga.

Sanningen är ju att sjukvårdsbiträden och under-

sköterskor m fl (SKAF-medlemmar) så gärna skulle vilja ägna sig åt annat än enbart de nämnda vardagssysslorna. De skulle säkert uppleva det som en stimulans att få läsa en bok eller en tidning för den gamle, gå på teater, bio eller liknande med sina skyddslingar. Ja, tänk vad de vore glada om de bara fick sätta sig ned och prata med gamlingen en stund!

Men all sådan verksamhet betraktas tyvärr nästan som någon form av maskning från de anställdas sida. Arbetsgivaren har aldrig räknat med sådan "onyttig" sysselsättning för den anställda. Det finns helt enkelt inte tid för sånt.

Men tid – det tycks en del av de frivilliga ha gott om. Titt som tätt dyker Rödakorsare och Lionbröder upp på institutionerna och erbjuder sina tjänster. De högläser för patienterna, tar ut dem på promenader, går på teater, ordnar gudstjänster, musikaftnar osv. Ja, man erbjuder sig generöst nog att resa med patienterna till någon fashionabel badort, någon berömd kurort i Schweiz, ett fjällhotell eller liknande – allt under förutsättning att arbetsgivaren står för kostnaderna.

Nå, men är inte det här bra då? Vad har personalen emot sådana uppoffringar från de frivilligas sida?

Ja, egentligen ingenting. Men nog skulle Rödakorsaren och Lionbrodern bli mer respekterad om hon/han tog hand om den gamle även i andra situationer. Situationer då man kanske inte kan bära sin eleganta uniform eller speciella club-jacka utan blir tvungen att kavla upp ärmarna och bokstavligen gräva i skit!

När det gäller vård av gamla människor så vet alla hur oändligt viktigt det är med en generös, öm och förtrolig omvårdnad. Det är viktigt med mat på rätta tider, regelbunden avföring, god skötsel av hygien. Och hur viktigt är det inte att gamlingen tas om hand med ödmjukhet och förståelse i situationer som kan upplevas som förnedrande, tex om hon/han råkat bajsa på sig?

.....
Hur viktigt är det inte att gamlingen tas om hand med ödmjukhet och förståelse i situationer som kan upplevas som förnedrande?
.....

Varför ser man aldrig den hjälpsamme LION-brodern i de mörka prången på sjukhuset där städerskan gärna vill ha avlösning?

Varför, kan personalen undra, dyker det ingen Rödakorsare upp då när det verkligen behövs hjälp? Varför ser man aldrig den hjälpsamme Lion-brodern i de mörka prången på sjukhuset där städerskan gärna vill ha avlösning?

Istället står Rödakorsaren i foajen där hennes välvilja syns. Lion-bröderna bjuder generöst på luccekatter och kaffe och blir av med sitt dåliga samvete genom att betala för sig!

Det allra värsta med den nuvarande frivilligverksamheten är att den utarmar personalens arbetsinnehåll. Alla "progressiva", "intressanta", "utvecklande" delar av arbetet sköts av välbeställt folk från överklassen.

Detta är en stor del av förklaringen till att de fackliga organisationerna, bla SKAF, hittills uppträtt kyligt mot både enskilda och organisationer som bedriver, ofta välmenande, välgörenhet på vårdområdet.

Är frivilliga insatser omöjliga?

Nå, men är det då helt omöjligt att bedriva frivilligverksamhet på våra vårdinrättningar och fö i samhället i sin helhet?

Givetvis inte.

Som redan antytts tas frivilliga insatser emot från personalens sida med stor tacksamhet. Och framför allt är anhöriga till folk som hamnat på långvårds-sjukhusen (oftast gamla) men också till inrättningar för psykiskt utvecklingsstörda mycket välkomna.

Och visst blir barnstugepersonalen glad om föräldrar eller andra vill besöka och kanske delta i arbetet på daghem, barnstugor etc.

Men för att undvika kollisioner mellan olika intressen måste, så vitt jag förstår, i vart fall tre förutsättningar vara uppfyllda:

- de frivilliga insatserna ska komplettera, inte ersätta, den ordinarie verksamheten. Det ska alltså, för att använda en modern term, vara fråga om plus-insatser.

- den frivilliga verksamheten ska ske i princip på samma villkor (bortsett från löner o dyl) som det ordinarie arbetet och omfatta allt förekommande arbete
- verksamheten ska vara kontinuerlig och vara planerad i samma utsträckning som det ordinarie arbetet

Långtidssjukvården är en försummad gren av vårdssamhället. Den bedrivs med för lite personal. Mest försummad är kanske den psykiatriska långvården. Hela den verksamheten är säkert helt öppen för frivilliga insatser både från anhöriga, andra enskilda och organisationer.

I sammanhanget måste också noteras att den opinion som framför allt personalen inom långvården bedrev för några år sedan i akt och mening att få politikerna att beakta problemen inom den vårdgrenen, tyvärr tycks ha tystnat helt. Av allt att döma har man gett upp och accepterar nu alla brister och svårigheter.

På något sätt blir tystnaden förställd när man upptäcker hur lite allmänheten intresserar sig för sina gamla släktingar och vänner. Det tycks populärt – och för all del vällovt – att ställa upp i demonstrationer och liknande för bättre barnomsorg (tex). Men hur kan vi samtidigt så totalt glömma bort de gamla?

Tidningen Kommunalarbetaren gjorde en helt ovetenskaplig undersökning av hur många åldringar på ålderdomshem och inom långvården som fick besök av släkt och vänner. Resultatet den gången – det var för drygt ett år sedan – var mycket nedslående. Majoriteten fick inga besök alls.

Fler erfarenheter

Den här erfarenheten är inte alls unik. Vid samtal med personal inom långvården får man det ofta bekräftat: anhöriga besöker inte sina gamla släktingar.

Inom barnomsorgen möter man helt motsatta erfarenheter. Här är kontakten med föräldrarna mycket livliga och givande. Och på sina håll har man nu också börjat ordna med kontakter mellan äldre (pensionärer) och barnen på daghemmet. Såvitt man nu vet tycks det fungera mycket bra.

Men också inom barnomsorgen finns negativa erfarenheter. Daghemmet Siken i Nacka startades som ett vanligt kommunalt daghem men med plikt för föräldrarna att medverka på daghemmet efter bestämda scheman. Det vällovliga syftet var att bättre kontakter skulle skapas mellan barn-föräldrar-personal.

Nu föreslår den ansvariga barnomsorgsassistenten att arbetsplikten slopas och att Siken därmed förvandlas till ett ordinärt kommunalt daghem. Och anledningen är helt enkelt att föräldramedverkan inte fungerade. Föräldrarna kom t ex ofta i konflikt med sina egna arbetskamrater när de uteblev från sina jobb för att arbeta på daghemmet. Vissa föräldrar saknade uppenbarligen också intresse för ar-

betsplikten och uteblev från sin frivilligt åtagna uppgift.

Utan att dra alltför långtgående slutsatser av experimentet Siken så tycks frivillig-medverkan skapa fler problem än man kanske tidigare trott.

En annan fråga är: vilka känslor väcker frivillig-verksamhet hos mottagaren (patienten/klienten)? Kan hon/han känna annat än oändlig ödmjuk tacksamhet? Finns det risk för att mottagaren känner sig förödmjukad över att behöva ta emot nådegåvor?

I Sverige har vi många "heliga" fri- och rättigheter. En är t ex rätten att via skattsedeln få betala för sig, sin familj etc.

Jag misstänker att svenska folket värnar om den demokratiska rättigheten.